

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

σ' ἓνα τόμο μὲ τὸν τίτλο: «Mélanges» σὲ περιορισμένο ἀριθμὸ ἀντιτύπων.

Πάντως τὸ πρῶτο μεταθανάτιο χειρόγραφο τοῦ Πῶλ Βαλερύ θάβναι ὁ Πρόλογος ποὺ ἔγραψε, λίγον καιρὸ πρὶν πεθάνει, γιὰ μιὰ πολυτελῆ ἐκδοσὴ τῶν «Ποιημάτων» του, ποὺ θὰ κυκλοφορήσει τὸ χειμῶνα ἀπ' τὴς ἐκδόσεις τοῦ Gluny

Μὲ φιλικώτατα αἰσθήματα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως.

Τὸ σήμερα εἶναι παιδί τοῦ χρός κι' ἐτοιμάζει τὸ αὔριο. *Historia non facit saltus.* Ἀκόμα κι' οἱ βιαιότερες ἀνθρωπές στὰ ἐπίπεδα τῆς πολιτικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ νοῦ, ἀκόμα κι' οἱ θρησκείες ποὺ φανερώθηκαν ἀποκαλυπτικά, πιστεύω πῶς στηρίχθηκαν στὰ περασμένα, κι' ἀπὸ αὐτὰ μεταβίβασαν κάποιο ποσοστὸ στὰ μελλούμενα.

Σὲ μιὰ τέτοια κοσμογονία μέσα, ζοῦμε κι' ἐμεῖς σήμερα. Εἶδαμε τὴν ἀρχὴ τῆς, τὸ τέλος ἀκόμη δὲν τὸ βλέπουμε. Πόσο μεγάλη εἶναι ἡ λαχτάρια μας νὰ ξέραμε τί θὰ ἐπιζήση ἀπὸ τὴν παλιὰ κληρονομιά, ποιά εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῶν περασμένων πολιτισμῶν ποὺ εἶναι ἀρκετὰ δυνατὰ κι' ἀρκετὰ γόνιμα γιὰ νὰ βαστήξουν στὴν μπόρα καὶ νὰ μπορέσουν νὰ ξαναθίσουν. Τὸ πρόσφατο ἐπεισόδιο τοῦ πολέμου, μὲ τὴν ἐκτυφλωτικὴ λάμψη τοῦ τέλους του, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐξαπατήσῃ: πολὺ περισσότερο παρὰ σὰν αἰτία, θὰ τὸ τοποθετήσουμε σωστὰ ἀντὶ τοῦ δοῦμε σὰν ἀποτέλεσμα, σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, τὸ πιὸ περιορισμένο, τῆς μεγάλης μεταβολῆς, τῆς μεγάλης τροπῆς τῆς ἱστορίας μας.

Θὰ μπορέσουν ἄραγε, οἱ μορφές τοῦ παλαιότερου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ νὰ κρατηθοῦν μέσα στὸν καινούριο μηχανικὸ πολιτισμὸ ποὺ παρασκευάζεται; Ἐννοίες ποὺ μᾶς εἶναι οἰκεῖες, καθὼς τοῦ βιβλίου, τοῦ ἐντύπου γενικά, μήπως πρόκειται νὰ παραχωρήσουν τὴν θέσση τους σὲ ἄλλες ποὺ εἶναι ἀκόμη σήμερα ἀνεπεξέργαστες; Ἀκόμα καὶ ἡ γραφὴ, τὸ γραπτὸ μνημεῖο, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ γνωρίσαμε, θὰ κρατήσῃ ἄραγε τὸν οὐσιώδη ρόλο τῆς μέσα στὸν αὐριανὸ πολιτισμὸ; Ἡ φωνογραφικὴ πλάκα, τὸ φωνογραφικὸ φύλλο, ἀκριβέστερα, ποὺ ἀντικαθιστᾷ τὸ γράμμα, ἡ προβολὴ κι' ἡ ἀκρόαση ποὺ ἀντικαθιστοῦν τὸ βιβλίον, τὴν ἐφημερίδα, μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς κόσμους ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε, γιὰτὶ μᾶς λείπουν οἱ προσλαμβάνουσες παραστάσεις.

Μακριὰ ἀπὸ μένα ἡ ἰδέα νὰ πῶ ὅτι οἱ κόσμοι αὐτοὶ θὰ εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς περασμένους. Τὸ πνεῦμα ζεῖ καὶ ἀναπτύσσεται μὲ τοὺς δικούς του νόμους· χρησιμοποιοῖ τὴς ὑλικῆς κατακτήσεις μὲ τρόπους ποὺ δύσκολα τοὺς προβλέπουμε. Τὸ μόνον βέβαιον ὅμως εἶναι, δίπλα στὰ τόσα ἐρωτηματικά, πῶς μερικὲς γενεές θὰ ὑποφέρουν μέσα στὴ σάρκα τους καὶ μέσα στὴν ψυχὴ τους, ὥ-

σπου νὰ μπορέσουν οἱ ἄνθρωποι νὰ προσαρμοθοῦν στὴς νέες καταστάσεις. Καὶ ἡ βεβαιότητα αὐτὴ εἶναι τόσο θλιβερή, ὥστε φέρνει πολλοὺς ἄνθρώπους ἀντίμαχους στὴν τεχνικὴ πρόοδο καὶ τοὺς κάνει κήρυκες μιᾶς παράδοξης ἐπιστροφῆς στὴν ἄγνοια.

Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πῶς κάθε τεχνικὴ κατάκτηση εἶναι μιὰ κατάκτηση τοῦ νοῦ ἐπάνω στὴν ὕλη. Μαθητευόμενοι μάγοι εἴμαστε καὶ ὄχι σπάνια, τὴς δυνάμεις τοῦ κακοῦ ποὺ ἀπολύουμε στεκόμαστε ἀνίκανοι γιὰ ἓναν καιρὸ νὰ τὴς δαμάσουμε· ἀλλὰ τὰ φαινόμενα αὐτὰ εἶναι παροδικὰ κι' ὁ νοῦς νικά στὸ τέλος. Κατάκτηση τοῦ νοῦ, κατάκτηση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ σπουδαῖο εἶναι ὄχι νὰ ἀπορρίξουμε τὴν κατάκτηση, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦμε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀνθρώπινης προκοπῆς. Μποροῦμε νὰ συλλάβουμε μιὰν ἀνθρωπότητα ποὺ νὰ πορεύεται πρὸς τὴν τελειώσῃ τῆς ἀπὸ δρόμους ὀλίτελα καινούριους κι' ἄγνωστους γιὰ μᾶς· κάθε ἄλλη στάση ἀπέναντι στὸν μηχανικὸ πολιτισμὸ εἶναι ὄχι μόνον μάταιη, ἀλλὰ καὶ ἀνόητη. Γιὰ τοὺς πολιτισμοὺς ποὺ ἔρχονται, ὁ πολιτισμὸς ποὺ ξέρουμε εἶναι μιὰ στιγμή.

Τὸ ζήτημα εἶναι ἡ ἀνθρώπινη τελειώση. Πρὸς ἐκείνην ἔχουν νὰ στραφοῦν οἱ ἀνησυχίες μας. Γιὰτὶ στὸ ἰδανικὸ τῆς οὔτε βλέπουμε οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρξει πρόοδος: νὰ κρατήσουμε πρέπει τὸ ἰδανικὸ τῆς καὶ τίποτε ἄλλο. Μέσα στὴς ἀλλεπάλληλες μεταβολές, μέσα στὴς κοσμογαλασιές καὶ στὴς κοσμογονίες τὸ ἰδανικὸ τοῦτο μένει σταθερὸ καὶ ἀμετάβλητο, ἀστὲρι πολικὸ, ἀκίνητο ἐπάνω ἀπὸ τὴ φουρτουνιασμένη θάλασσα, ἐλπίδα καὶ ὑπόσχεση σωτηρίας. Αὐτὸ εἶναι λοιπὸν τὸ δυνατό καὶ γόνιμο στοιχεῖο ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιζήσῃ καὶ νὰ ξαναθίσῃ.

Αὐτὸ ἔχει χρέος ἡ πνευματικὴ ἀνθρωπότητα νὰ καλλιεργήσῃ. Κι' ἔρχεται τώρα τὸ ἐρωτημα, γενικά γιὰ τὸν κόσμον καὶ εἰδικά γιὰ τὸν τύπον μας, ἀν καλλιεργεῖται σήμερα μὲ τὴν ἔνταση καὶ τὸ πάθος ποὺ θὰ ἔπρεπε, τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀνθρώπινης τελειώσεως, ἡ ἀκριβὴ αὐτὴ κληρονομιά τῶν περασμένων ποὺ ἔχουμε νὰ μεταβιβάσουμε στοὺς καιροὺς ποὺ μᾶς ἔρχονται.

Νομίζω, φοβοῦμαι, ὅτι ὄχι. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐδειξε τὸν ἄνθρωπον ἀσύγκριτα πιὸ καθυστερημένο ἀπὸ ὅ,τι νομίζαμε. Ἀπὸ τὰ ἐρείπια ποὺ συσσωρεύθηκαν γύρω μας ἀναπηδοῦν ὄχι δυνατὲς προσταγές γιὰ τὴν ἀναγκαῖα κάθαρση, ἀλλὰ μικρόχαροι καὶ μικρόπρεποι ὑπολογισμοί, πόθοι γιὰ πρόχειρες προσκλήσεις, στενόκαρδες ἐπιδιώξεις. Τὰ βιβλία ποὺ γέννησε ὁ πόλεμος, τὰ συνθήματα ποὺ ἔσπειρε, εἶναι συνθήματα καὶ βιβλία ἀμέσων συμφερόντων, πρακτικὰ καθὼς τὰ λένε, ἀφιλοσόφητα. Κρυψίνοια, βία, μισαλληλία χαρακτηρίζουν τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Μερικὲς παρήγορες φωνές, ἐπίσημες εἴτε ἰδιωτικῆς, μᾶς ἤρθαν πέραθε ἀπὸ τὸν ὠκεανὸ καὶ τίποτε ἄλλο: ἡ Εὐρώπη, ὑστερικὰ σκίζει τὴς σάρκες τῆς.

Κι' ἡ Ἑλλάδα τὸ ἴδιο κάνει. Μέσα σὲ μιὰν ἀφάνταστη, χωρὶς προηγούμενο, κακομοιριά, σὲ μιὰν ἀπόλυτη βιβλιομπορικὴ ἀκίνησι, ἓνα

πλήθος βιβλία κυκλοφοροῦν, κρατημένα ἀπελπιστικά, με ἀπελπισία, ἀπὸ τὸ πιὸ πρόχειρο, τὸ πιὸ παροδικὸ «σήμερον». Θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὰ βγάζουν—τὰ γράφουν, τὰ τυπώνουν—ἀπαρνήθησαν τὴν αἰωνιότητά τους καὶ κυλιοῦνται με πάθος μέσα στὴ στιγμή. Ἡ ἱστορία δὲν κάνει ἄλλατα: ἡ ἀρρώστεια ποὺ ἐμάρανε τὸ νεοελληνικὸ κράτος, ἡ ἔλλειψη πνευματικότητος, καλλιεργήθηκε στὰ χρόνια τοῦ πολέμου κι' ἔχει τώρα πάρει τὴν μορφή φοβερῆς ἐπιδημίας.

Κι' ὅμως τὸ χρέος μας εἶναι φανερό· κάποιες ἀριεὲς γραφές μᾶς τὸ θυμίζουν, εὐτυχῶς πότε πότε: ποὺ ἓνα ἄρθρο, ποὺ ἓνα φυλλαδάκι ποὺ στονάρει μέσα στοὺς ὄγκους τῆς πρόχειρης βιβλιακῆς χρησιμοθηρίας. Τὸ χρέος μας εἶναι φανερό· νὰ θυμίσουμε στὸν ἄνθρωπο τίς αἰώνιες ἀξίες του, νὰ ἐτοιμάσουμε τίς συνθήκες γιὰ τὸν καινούριον οὐμανισμό, ποὺ ξέρουμε πὼς θὰ ἔρθει, ὅσο κι' ἂν δὲν γνωρίζουμε τὴν μορφή του. Ἡ παραίτησή μας ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ, ἡ ἐμμονή μας στὶς ἐπικαιρότητες, σημαίνει τὴν αὐτοκαταδικία μας καὶ γιὰ σήμερον καὶ γιὰ αὔριον: γιὰ σήμερον γιὰτὶ ἡ λύση τῶν προβλημάτων ποὺ θέτουμε ξεπερνᾶει τὰ ὅρια τῆς πατρίδας μας, γιὰ αὔριον γιὰτὶ ἡ θέση τῶν προβλημάτων ποὺ πᾶμε νὰ λύσουμε δὲν ξεπερνᾶει τὴν ἐφήμερη καθημερινὴ ζωὴ.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

ΔΡΟΜΟΙ, ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Ἡ Μεσαιωνικὴ Πολωνία

Ὅποιο κι' ἂν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ θὰ ἔχουν οἱ διαπραγματεύσεις, γιὰ τὴν ἐγκατάσταση, στὴ Βαρσοβία, μιᾶς κυβέρνησης ἀπ' ὅλους ἀναγνωρισμένης, τὸ πρόβλημα τῆς Πολωνίας θὰ ἐξακολουθήσει ὅπως καὶ στὸ παρελθόν, τὸ πρόσφατο ἢ τὸ μακρινό, νὰ κατέχει τὴν πρώτη θέση στὸ παγκόσμιο προσκήνιο.

Ἐντονός, στὸ μεγαλύτερο βαθμὸ του, ὁ ρόλος, ὁ ἐθνικός τοῦ σλαβικοῦ αὐτοῦ κράτους, δὲν ἔπαυσε—περίεργη ἀντίφαση—νὰ εἶναι καὶ ρόλος διεθνῆς. Τὸ 1466, στὴν περίφημη εἰρήνη τοῦ Τιορν, τὴν ἐπικληθεῖσα αἰώνια, ἡ Πολωνία ἐκμηδενίζει ἐν ὀνόματι τῆς Εὐρώπης, ὀλοκλήρως τὸ φανατισμὸ τῆς τεκτονικῆς Γερμανίας. Τὸ 1920, δεχόμενη χωρὶς πρόκληση—καὶ χωρὶς προετοιμασία—τὴν ἐπίθεση τοῦ ρωσικοῦ κυλοσσῶ, τὸν κατατροπώνει ἀπροσδόκητα, πάλιν ἐν ὀνόματι τῆς Εὐρώπης.

Μοιραία ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς ὅπως τῆς Ἑλλάδος, τὴν προορίζει γιὰ τὸν ἀδιάλειπτον ἀγώνα. Μοιραία ἡ φυλετικὴ τῆς ὑπόσταση, τὴν ξεχωρίζει καὶ τὴν φέρνει σὲ ἀντίθεση με τοὺς γερμανοὺς γείτονές της. Μοιραία ἡ θρησκευτικὴ τῆς διάρθρωση, τὴν θεμελιώνει ἀντικρὺ στὴν ἑγὰ ἡ σλαβικὴ ἀδελφότητά της.

Ὁ κάθε πατριωτισμός, βέβαια, ἔχει τὸ ἰδιαιτέρω χρῶμα του, τὸ χρῶμα τοῦ αἵματος, ὅπως εἶπε κάποιος ποιητής. Γιὰ τὸν Πολωνικὸ πατριωτισμὸ τὸ χρῶμα ποὺ προέχει εἶναι τὸ χριστιανικόν,

τὸ ἐκκλησιαστικόν, τὸ χρῶμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἐθνικός ὕμνος, ἡ Bogarodzica, ἀφιερώνεται στὴν «Παρθέναν τὴν μητέρα τοῦ θεοῦ». Λέγουν ὅτι τὸν ἐσύνθεσε τὸν 10ον αἰῶνα, σὲ ἀρχαϊκῆ διαλέκτο, ὁ Ἅγιος Ἀδαλβέρτος, ποὺ κήριξε ἐκεῖ πρῶτος τὸ Εὐαγγέλιο.

Στὸ «Ψυχολογικὸ τοῦ Δοκίμιου τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν» ὁ Alfred Fouillee γράφει: «Μολονότι ἀνήκουν στὴν ἴδια φυλὴ, οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Πολωνοί, ἔχουν ἀντίθετη θρησκεία, καὶ ἀντίθετο πολιτισμὸ. Οἱ πρῶτοι ἔλαβαν τὴν κληρονομία τους ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, οἱ δεῦτεροι ἀπὸ τὴν Ρώμη. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο γεγονός, τὸ παράδειγμα τῆς Πολωνίας δείχνει ὅτι αἱ ἠθικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιδράσεις—καὶ διακρίσεις—εἶναι πάντα ἰσχυρότερες ἀπὸ τίς ἐθνικῆς. Τὸ βάθος τοῦ χαρακίτηρα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σλαβικόν ἀλλὰ με κάποια ἐκδήλωση λιγότερο ἀνατολική, περισσότερο πολιτισμένη, πιὸ γενναϊόφρονα, πιὸ ἱπποτικὴ ἀλλὰ καὶ πιὸ ἀπειθαρχη καὶ πιὸ ἀτομιστικὴ. Οἱ Σλαῦοι, σήμερον, τῆς Πολωνίας με τὸ λατινικόν τους ἀντίφραστο, με τὴν ἀλλοιώτικη γλῶσσα, με τὴν ξεχωριστὴ θρησκεία, κυρίως με τὸ ἐθνικόν τους πνεῦμα, διακρίνονται φανερά ἀπ' τοὺς Σλαῦους τῆς Ρωσίας, καθὼς κι' ἀπ' τοὺς Σλαῦους τῆς Βοημίας καὶ τῆς Μοραβίας».

* * *

Ἡ πνευματικὴ τους ζωὴ, ἡ φιλοσοφία τους, με τὴν ἐξέχουσα πανευρωπαϊκὴ μορφή τοῦ Mickiewicz, ἡ φιλοσοφία τους, με τὸν Wronski, ἡ ἐπιστήμη τους, με τὸν Copernic καὶ τὴν Mme Curie, ἡ μουσικὴ τους, με τὸν Chopin καὶ τὸν Paderewski, τὸ ρομάντσο τους, με τὸν Sienkiewicz καὶ τὸν Reymont, ἔχουν ὀλοκληρώσει τὰ μεγάλα χαρακτηριστικὰ τῆς πολωνικῆς φυλῆς, τὰ ἔχουν ἐπιβάλλει στὶς κατευθύνσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ.

* * *

Ἐνας λαὸς ἀγροτῶν, ὁ πιὸ πυκνὸς καὶ γόνιμος—μέσα σὲ 15 χρόνια αὐξήσε ἀπὸ 27 σὲ 34 ἑκατομμύρια—, ὁ πιὸ δυναμικός—διπλάσιος ἀριθμὸς γεννήσεων ἐπάνω στοὺς θανάτους—μεταναστευτικός—πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμον οἱ ἐργάτες του κυκλοφοροῦσαν σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου—, ὁ πιὸ προσαρμοστικός, ἀφ' οὗ ἔζησε καὶ ἐξελίχθηκε πνευματικῶς, ἑκατὸν πενήντα χρόνια ἔξω ἀπὸ τὴν πατρίδα του—ὁ πιὸ ἀξιολύπητος—ἀφ' οὗ ξεσήκωσε κύματα ἐνθουσιασμοῦ σ' ὅλους τοὺς τόπους, καὶ σ' ὅλους τοὺς καιροὺς, γιὰ τὴν δίκαιη ἀποκατάστασή του.

* * *

Κ' ἔταν, ἔτσι, ὁ Πολωνικὸς λαὸς, ποὺ τὸν ἐκοψαν τρεῖς φορές γιὰ νὰ τὸν προσαρτήσουν οἱ γείτονές του, προωρισμένος νὰ ὑποφέρει, ἀλλὰ ὄχι καὶ νὰ ὑποφέρει ἀδιαμαρτύρητα. Ἐδῶκε στὴν ἀνθρωπότητα ἓνα ὑπόδειγμα εὐγενικῆς ἐπαναστάσεως, ποὺ ἔφτανε τὰ ὕψη τῆς ἐποποιίας, ἀλλὰ κ' ἓνα ἰδιαιτέρω τύπο ἐπαναστάτου, ποὺ τραγουδήθηκε ἀπ' τοὺς μεγαλειότερους ρομαντικούς—τὸν Kosciuszko, ποὺ πολέμησε μαζί με τὸν